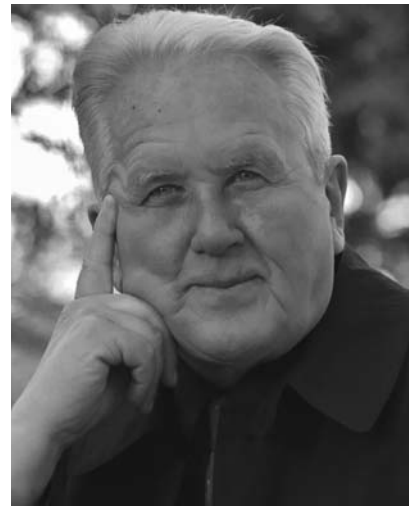

„Kalitkám is madár”

Beszélgetés Czigány Györggyel

Kétféle alaphang jellemzi Czigány György líráját, Berliozsal fogalmazva álmok és szenvedélyek éppúgy, mint az elmúlás megértésére tett kísérlet kérdései, tapasztalatai. Nyugtalan szenvedéllyel kérdez rá a lét végső kérdéseire, s a hála hangján szólal meg valamiféle végleges valóság szépségét sejtőn. Lényegkeresése részben a mulandóság élményére épül, így több versében az érzékelhető világot csak a teljes viszonylagonosság tükréként veszi tudomásul. Költészetét mégis derű hatja át, olyan derű, amely a hosszú évek alatt nem bizonyult múltékonynak. Színes munkásságát számos kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb a Stephanus-díjat vehette át.

– *A Hála című kötetének egyik versében írja, „hová lettek szerettem, mézük emésztő álom”. Az utóbbi kötetek verseinek témája a szeretetek hiánya. Nyilván nem véletlenül.*

– Nem valamiféle erkölcsi megfontolásból írtam ezeket a verseket, sokkal inkább adottságaim, a velem született szorongások, visszahúzó természetem magyarázza, hogy családi kötődéseim, így szüleimhez, feleségemhez, a gyermekeimhez való ragaszkodásom talán szenvedélyesebb, mint egy olyan ember esetében, aki a világban öntudatosan és határozottan van jelen. Lehet, hogy mindez furcsán hangzik, hiszen majdnem egész életemben a nyilvánosság előtt álltam.

– *És végig szorongott?*

– Nem. Szorongó alkat voltam, foglalkozásom mégis felszabadulást hozott, mert rákényszerített arra, hogy kontaktust teremtsék emberekkel, hogy másokban feszültségeket oldjak fel és segítsék abban, hogy egy interjúalany meg tudjon szólalni. Sokszor olyan emberekkel álltam szemben, akik okkal kelthettek volna bennem szorongást. Érdekes módon, ha tévékamera, rádiómikrofon vagy közönség előtt kellett megszólalnom, ez a szorongás elmúlt. Azt hiszem, félszégem segített abban, hogy bizalmat tudtam kelteni az emberekben, és lehet, ennek

köszönhetem azt is, hogy munkámban a természetes, mindennapi hangomat használtam, tehát úgy szólhattam meg, mint egy kedves ismerős. Fodor András, akivel sokat szerepeltünk együtt a Fészekben, csodálkozva állapította meg rólam, hogy bár gyámoltalannak látszom a közérben, szerepléseimkor felszabadultabb vagyok. Talán minden fogyatékoságból származik valami jó. Amikor a Zeneakadémiára jártam, Hernádi Lajos tanárom mondta: ha valakinek rossz keze van, rendszerint nagy virtuózzá válik, mert rögtön pótolnia kell a hiányosságát, aki pedig jó virtuóz-adottságokkal rendelkezik, elhanyagolja talentumát, nem gyakorol eleget, s nem is lesz olyan csillogó tudású, mint amilyen lehetne.

– *A szülői házból kapott indítást a zene, az irodalom felé? Már középiskolában verseket írt és zongorázott. E két tevékenység párhuzamosan volt jelen az életében?*

– Párhuzamosan és egymást inspirálóan. Nem én vágytam rá, hogy zongorázni tanuljak, hiszen hatévesen azt sem tudtam, mi a zongora. Édesapám mérnök volt, édesanyám pedig háztartásbeli, aránylag csekély iskolázottsággal. Anyai nagyanyám korán meghalt, az első világháborút követő spanyolnáthában, ezért édesanyám idegenekhez

került, majdhogynem szolgálóként. Kompenzációként kiérlelte magában a nagy vágyat, hogy minél többet olvasson, lásson és értsen a világból. Úgy vélem, mindent megtett annak érdekében, hogy megkaphassam mindazt, amit a kultúra, a művészet adhat az embernek. Beíratott a zeneiskolába, majdnem azt mondhatom, rákényszerített, hogy zongorázzam, én meg engedelmes gyermek lévén zongoráztam, amennyire tudtam. Nem számítottam csodagyerekeknek, s nem gondoltuk, hogy ebből akár zongoraművészi pálya is lehet. Az irodalom viszont saját kezdeményezésem volt. Még írni sem tudtam, amikor magam kreálta verseket, rigmusokat mondogattam. Édesapám kényszernyugdíjas lévén sokat foglalkozott velem, és bár szerényen éltünk Győrött, számomra mégis sok előny származott ebből, hiszen szinte egész nap vele lehettem. Apám, mivel ráért, reggel elkísért az iskolába és délben értem jött. Iskolába menet kialakult egy érdekes szokásunk. Volt egy kedves, tányértalpú barnamackós könyvem, és nagyon sajnáltam, hogy története befejeződött. Kérdeztem apámtól, aztán mi lett a mackókkal, hogyan folytatódott történetük, ő pedig elmondta. Jó mesélőképességgel volt megáldva, mert mire az iskolába értünk, min-

dig megtudtam, mi történt Mufurccal és Mickóval, akiknek története átszövődött a mi életünk eseményeivel. Valószínűleg ezek az alkalmak is az irodalom felé terelték érdeklődésemet. Már hét-nyolc éves koromban elkezdtem verset írni, helyesírási hibák tömegével. Jelent is meg versem a *Pajtás* című lapban. Tizenöt éves múltam, amikor megnyertem egy országos novelláíró pályázatot, amit a *Zászlók* című katolikus lap hirdetett meg.

– *Olvasta a pályázati kiírást és jelentkezett?*

– Igen. A saját ostromélményeimből találtam ki egy novellát. Bár a kiírás szerint Szent Gellértnek valamiképpen szerepelnie kellett a novellában, ezért írásom helyszínéül a Gellért-hegy oldalát választottam. A novella egy katonáról szólt, aki néhány társával együtt szemléli a szent ledöntött szobrát, amely nekik csak arra jó, hogy megbújjanak mögötte. Megnyertem ezt a pályázatot, amivel egy kis feltűnést keltem. Nagy megtiszteltetést jelentett, hogy Mindszenty József bíboros adta át a díjat.

– *Környezete jó szemmel nézte írói ambícióit?*

– Érdekes módon a gimnáziumban nem tűnt fel irodalmi érdeklődésem, valószínűleg maflaságom miatt. Elég rossz tanuló voltam, és a tanárokból kialakult egyfajta reflex a jó és a rossz tanulókhöz való viszonyulásukban.

– *Miért volt rossz tanuló?*

– Az órákon nem figyeltem oda, álmodoztam. Még azokból a tárgyakból is közepes tanuló voltam, amelyeket szerettem, így magyarból is, mert nem tanultam meg a nyelvtant rendszeren, nem érdekelt. Kamaszként fontosabb volt számomra, hogy meg-

írjak egy lányról egy novellát, mint a magyar nyelv határozói.

– *Említette, hogy nyertes novellájában az ostromélményeit dolgozta fel. Hogyan került Győről Budapestre, hiszen feltételezem, Pesten élte át az ostromot?*

– Édesapám állást kapott Pesten, ezért költöztünk ide 1942-ben.

A költő szüleinek

Pesterzsébeten laktunk a Hajnal utcában, egy földszintes házban. Ott éltem át az első amerikai szőnyegbombázásokat 1944-ben. Nagyhétfőn történt az első támadás, ami ugyan Csepelt célozta meg, de a repülőgépek célt tévesztettek, és Pesterzsébetet bombázták. Anyámmal a ház alatti pincébe menekültünk, de a légnomás kitépte az ajtót, anyám pedig ijedtében a mosdóteknőt is a fejünkre húzta. Jól tette, mert amikor véget ért a támadás, láttuk, hogy a mosdóteknő külső részébe üvegcserepek csapódtak. Majdnem euforikus érzés volt felocsúdni a halálfélelem dermedtségéből, s látni, hogy azokon az utcákon, amelyeken iskolába szoktam menni, már nincse-

nek házak. A romok láttán furcsa perspektíva nyílt ki: iszonyat és ámulat egyszerre. A romok tája. Illyés találóan fogalmazott versében: „hogy a rom hogy illik, / ahová épp került / hogy a valóság mindig / helyén van mindenütt.” Akkor, amikor ezt olvastam, ráismertem a magam gyermekkori tapasztalatára. A szőnyegbombázások következtében házunk fala megrepedezett, életveszélyessé vált, ezért a Krisztina körútra költöztünk. Anyám valamilyen módon összebarátkozott a Szociális Missziós Társulat nővéreivel. Nekik volt egy hatalmas, boltíves, keresztfolyosós borospincéjük, ahová a környék lakói menekültek. Szüleimmel mi is oda kerülünk, s ott éltük át az ostromot. Karácsony körül mentünk le, és február közepén tértünk vissza a lakásunkba, amelyet eléggé megviselt az ostrom.

– *Gyermekként miként élte meg mindezt?*

– A gyermek érdekes lény, mert az izgalom és az öröm érzetét a háború sem tudja elvenni tőle. Mindig szégyenkezve vallom be, hogy a háború alatt kellemes izgalmat éltem át, a „valami történik” izgalmát. Ez olyasmi, mint a katasztrófaturizmus. Gyermekként egy felrobbant épületet, egy repülő lezuhanását látni félelmetes, mégis izgalmas, kalandos. Talán ez az oka annak, hogy a gyermek hamarabb feldolgozza a látottakat. A fiatalság, az élet, a mindennapi lét mindig felülkerekedik a legborzalmasabb dolgokon is. Ez elég szörnyű.

– *Mégis novellájában, amelyet az ostromról írt és díjat nyert vele, felhasználta élményét. Az ön körül élő felnőttek közül volt olyan, aki bátorította, hogy írjon?*

– Amikor a missziós nővérek pincéjében éltünk, megismerkedtem Nagy Miklós pápai kamarással, egy művelt, okos pappal, aki szintén ott lakott a nővéreknél. Ő a Nemzeti Újság szerkesztője volt, az Új Embernél is dolgozott, a harmincas években rendszeresen jelentek meg írásai. Az óvóhelyen, gyertyafénynél sokszor felolvasott a novelláiból, amelyek Tömörkény hatását mutatták. Ő volt az első író, akit személyesen megismertem. Az ostrom után sokszor jártam nála, nézegette verseimet, első írásaimat. Feltételezhetnénk, hogy a katolikus költőket, Sík Sándort és Mécs Lászlót ajánlotta figyelmembe, de nem így tett, hanem Ady költészetét ismertette meg velem. Felhívta a figyelmemet az igék használatára, és áradó kamaszkori jelzőimet próbálta korában tartani. Tizennégy éves koromban sokat tanultam tőle, próbált nekem komolyan beszélni az irodalomról, és szeretettel elolvasta és véleményezte írásaimat. Élete végéig nagyon jó barátságban maradtunk. Szegénynek szomorúan alakult a sorsa, mert a Mindszenty-perben letartóztatták, nagyon meggyötörték az Andrássy út 60-ban, majd sokáig a váci börtönben ült.

Szerencsésen túlélte a szenvedéseket, s kikerült egy kis falucskába, Únyba egy apró plébániára. Már felnőtt fejjel nagyon sokszor meglátogattam, rendszeresen megmutattam neki írásaimat.

– *Kik voltak Nagy Miklóson kívül azok az írók, akik hatottak önre, akár írásaikkal, akár barátságukkal, figyelmükkel?*

– Jankovich Ferencsel lakóhelyi ismeretség révén kerültem jó viszonyba, mivel ő is a Vérmező környékén élt. Még fiatalon megmutattam neki írásaimat, ő pedig azt tanácsolta, hogy kezdjek el vidéki lapokban publikálni, s lassan tartsak a főváros felé. 1956-ban elvittem verseimet Rónay Györgynek. Amikor bementem a lakásába, maga elé tessékelt az előszobába, elkérte a paksamétát, s miközben tessékelve jött utánam, már bele is olvasott. Majd azt mondta: „örülök, hogy nem dilettáns”, és helyet kínált. Majd adott néhány jó tanácsot, javasolta, hogy olvassak sok jó költőt és tanuljak verstant. Amikor később a Vigiliába küldtem neki írásokat, mindig elfogadta és közölte őket.

– *A kamaszkori sikerek hoztak-e költő barátokat?*

– Az iskolában sok költő reményű barátom volt, akik sokáig írtak is, és egymásnak mutogattuk a verseinket. Sőt, érettségi táján még irodalmi folyóiratot is alapítottunk *Ösvény* címmel, amit indigóval öt példányban másoltunk le. Rónay György kezébe is került belőle, akit érdekelt ugyan a mi kis folyóiratunk, de azt tanácsolta, hagyjuk abba, mert még letartóztatnak minket. Ugyan nem tartalmazott semmiféle politikai gondolatot, de veszélyesnek tartotta azt, hogy öt fiatal csak úgy lapot alapít, és indigóval gépelnek otthon, egy olyan időszakban, amikor az írógép léte is gyanús volt. Ezért megszüntettük a lapot, de kedves emlék maradt, mert életben tartotta bennünk azt az ösztönt, hogy írók akarunk lenni. A kezdeti irodalmi sikerek után szerettem volna bekerülni a fiatal irodalmárok közé, de erre már nem volt lehetőség, mert elérkezett 1949, a sokat emlegetett fordulat éve, és azok, akikhez „csatlakozhattam” volna, elhallgattak. Nem csak a fiatalok, hanem a nálam tíz évvel idősebb nemzedék is, akikkel később ugyan meleg és jó barátságot kötöttem. Persze jelentkezhettem volna szolgálati pártkölteményekkel, de ez engem nem érdekelt. Visszhangtalanul írni pedig nagyon nehéz, mert írásait legfeljebb a barátainak tudja megmutatni az ember.

– *Ezek a körülmények befolyásolták abban, hogy a Zeneakadémián tanult tovább?*

– Igen, mert a zene a maga elvontságával több szabadságot adott. Az, hogy bekerültem a Zeneakadémiára, és virtuóz képességeimre is fény derült, már önmagában kárpótlás volt. Mindenki szeret egy kicsit tündökölni, pláne egy kamasz, s azzal, hogy jól zongoráztam, keltettem némi meglepetést. Sugár Rezső megkért, hogy a *Hősi ének a Hunyadiakról* című oratóriumát két zongorán mutassuk be a Zeneművész

Ki nyer ma?-játék egy vidéki presszóban

Szövetségben, mielőtt a nagy bemutatóra sor kerülhetett. Ez a gesztus azt jelezte nekem, hogy aránylag használható zongorista lehettem. Nagyon büszke vagyok rá, hogy ennek az oratóriumnak a bemutatásában ily módon közreműködhettem. A zeneakadémiai tanulmányaim alatt voltak olyan színfoltok is az életemben, mint a böhönye katonaság. Oda kötelező volt elmenni nyáron, egy hónapra, kedves muzsikussal, de ezt majdnem mulatósággént éltem meg. Amúgy nekünk, zeneakadémiai növendékeknek a katonaság abból állt, hogy év közben bejött hozzánk egy katonatiszt, és abban a tanteremben, ahol előzőleg Szabolcsi

Bence tartott előadást Vivaldiról, szétszedett egy géppisztolyt és magyarázott. Ezek után nem véletlen, hogy a nyári katonáskodás alatt, egy lögyakorlat során a puskából elvesztettem a zárat. Ez fegyvermegsemmisülésnek számított. Többen úgy tippelték a barátaim közül, hogy ezért minimum agyonlőnek. Valóban nagy botrány lett a somogyi homokban örökre elmerült puskazárból. Mégis szerencsém volt, mert a tisztak megijedtek attól, hogy az esetet jelenteniük kell, ezért összeütöttek egy zárat, amit beleverték a puskámba. Persze így már nem lehetett használni, de a leltár szempontjából tökéletesen megfelelt.

– Miként vezetett az útja a Zeneakadémiáról a Rádióba?

– Elvégeztem a zongoraművész-tanár szakot, 1956 tavaszán volt a diplomahangversenyem. Bár nem voltam csapnivalóan rossz zongorista, mégis világhossá vált számom-

ra, hogy az én zenei adottságaim nem olyanok, mint Ránki Dezsőé vagy Kocsis Zoltáné, így hamar le tudtam mondani erről a pályáról. Annál is inkább, mert állandó szorongásaim és félelmeim a memória-zavartól eléggé meggyötörtek. Akkoriban szinte elképzelhetlen

Élő rádiós közvetítésen fiával

volt, hogy a zongorista ne kívülről játsszon el egy darabot. Miközben senkit nem zavart az, hogy Bartók Béla egész életében kottából játszott, pedig igencsak jó képességei voltak. Ezért amikor 1956 tavaszán lehetőségem nyílt rá, hogy a rádióba kerüljek szerkesztőnek, boldogan mentem. Ötvenegy évet töltöttem el ott, vezethettem saját műsoraimat, a *Házimuzsikát*, a *Ki nyer márt*. Később dolgozhattam a televízióban, ahol a *Zene, zene, zene*, *Csak a derű óráit számolom* és sok más műveltségi versenyt találhattam ki és készíthettem. Mindennek azt is köszönhetem, hogy nagyszerű emberekkel ismerkedtem meg.

– A rádióban számos műsort készített olyan alkotókkal is, akik nem voltak a rendszer támogatott szerzői.

– Nekem nagy szerencsém volt, mert a rádió irodalmi osztálya a támogatott szerzőkkel készített mű-

sort. Mivel hivatalosan nem az irodalmi, hanem a zenei osztályon dolgoztam, tehát zenésznek számítottam, ily módon az irodalomhoz „nem volt közöm”, ezért könnyebben megszólaltathattam a zenei műsoraimban olyan írókat, akik nem voltak a rendszer kedvencei. Így

1959-ben *A zene szava* címmel készíthettem interjút Illyés Gyulával. Mándy-novella-részletek is ily módon hangozhattak el a rádióban. Bár zenei műsort csináltam, Ivánt megkértem, hogy beszéljen a novellájáról, egy színész pedig részletet olvasott fel belőle. Később kitaláltam a *Házimuzsika* című műsort, amely-

ben megpróbáltam a legkiválóbb művészeket megszólaltatni. Ebben az oldott légkörű műsorban mindig volt egy költő vendégem is.

– Miben látja műsorai, köztük a *Ki nyer ma sikerét*?

– A történelmi, társadalmi helyzet, annak légköre tette népszerűvé a *Ki nyer márt*. Mert szükség volt valamire, ami a minimális szabadság hangulatát hozta az akkori hétköznapokba. Abban a rendszerbe, amely minden szavával hazug volt, megjelent egy olyan műsor, amiről látszott, hogy tényleg őszinte, igaz és derűs. Sejtteni lehetett, hogy függetlenül a komolyzene szépségétől, a hallgatók megszeretik. Ez a műsor valóban nagy népszerűséget hozott. Bár én akkor már javában publikáltam, de a *Vigiliát* és a *Látóhatárt* nyilván sokkal szűkebb réteg olvasta. Fodor András figyelemztetett is rá, hogy nehéz dolgom lesz az irodalomban, mert ha valakit egy másik szakmából már megismer-

tek, elfogadtak és népszerű lett, sehogy sem fogják megérteni, hogy az illető eredetileg költő, s hogy az számára ezerszer fontosabb, mint a mindennapi munkája. Elég keservesen tapasztaltam, hogy sokszor mondták: jó de érdekes, még verseket is ír. Megpróbáltam íróként, költőként létezni. Holott már 1959-től publikáltam folyóiratokban, mégis nagyon későn, negyvenéves korom után, 1974-ben jelent meg az első kötetem *Aszfaltfolyók* címmel.

– *Megjelenhetett volna korábban is?*

– Nem gondoltam rá, valahogy úgy éreztem, hogy engem nem tekintenek „úgy” költőnek, mint másokat.

– *Ez abból a jellemző szemléletből adódott, hogy valaki csak egy dologhoz érthet?*

– Valóban, ha valaki több dolgot csinál, az gyanús. Mentőseimre mindig el szoktam mondani, hogy a rádió és a televízió nekem a mindennapi munkám, még most, hetvenhét éves koromban is, ugyanakkor életemnek inspiráló közege is ahhoz, hogy valamit megírjak. Biztosan fogalmazási készségem is visszahatott arra, hogy helyálltam a műsorvezetői-riporter szakmában. Egy hangverseny, egy pápalátogatás eseményeit konferálni, kommentálni újságírói feladat, de valami módon, ha egy kicsit emelkedettebb az esemény, akár költői feladat is lehet.

Számomra ebben a rádiós-tévés mesterségben mindig a zene, a zenei ismeretterjesztés jelentett feladatot. Fontosnak tartottam, hogy az ismereteket élvezetesen, élményt adóan hozzassam közel az emberekhez. Méghozzá olyan emberekhez, akiknek nincs semmilyen zenei előképzettségük, műveltségük. Az a rögeszmém,

hogy nem kell ahhoz szolfézsversenyt nyerni, hogy az ember egy Brahms-szimfóniát szeressen. Ebben a rádiós műsoroknak szép eredményei voltak, hiszen a *Ki nyer mában* nem képzett muzsikusok játszanak. E műsor véletlen sikere a már említett természetes atmoszférájának, az élő adás bájának és a szép zenéknek köszönhető. Ottlik Géza éppúgy hallgatta, mint Ferencsik János az autójában vagy a parasztnénik és bácsik. Azt mondhatnám, ez valóban demokratikus játék volt a diktatúra éveiben.

– *A Ki nyer ma? megszüntetése éppen ezért érthetetlen.*

– Nem gondoltam, hogy ez a napi tíz perc ennyire hiányzik a Kossuth Rádió hírblokkjaiból. A döntéshozók azzal érveltek, hogy ez a műsor már nem érdekli az embereket, amit felmérés bizonyít. A körzeti stúdiók azonban még ma is sugározzák ezt a műsort. Én meg folytatom a Katolikus Rádióban, ott is délben hallható *Mi ez a szép?* címmel, és mivel élő adás, el

Vendégségben Ottlik Géza és Mándy Iván

tudnak jönni azok a játékosok is, akik eddig is szerettek játszani.

– *Ezt a műsort Ön találta ki?*

– Igen, az egészet. A szöveget, a főcímet, a zenét, csak a Beethoven-zenét nem. Azt is, hogy milyen legyen a légköre éppúgy, mint azt, hogy naponta ugyanabban az időpontban sugározzák tíz percben.

– *Hogyan került a televízióba?*

– Már főmunkatárs voltam a rádióban, amikor Szinetár Miklós megkért, menjek a televízióba dolgozni. Még mielőtt munkába álltam, behívatott magához a televízió párttitkára, és javasolta, hogy lépjek be a pártba. Azt mondtam neki, hogy nagyon megtisztelő az ajánlat, de én az Új Emberben és a Vigiliában publikálok, nem volna helyes, ha két arcot mutatnék. Ha így megfelel, szívesen jövök a tévéhez dolgozni, ha nem, akkor maradok a rádiónál. Szerencsére elfogadták ezt az érvelést, és ez a téma nem merült fel többé. Szerettem a televízióban dolgozni, több tévéoperát készíthettem remek énekesekkel, így Simándyval, Pitti Katalinnal. Rengeteg tévéjáték, színvonalas irodalmi, zenei műsor készült akkoriban. Mindez manapság elképzelhetetlen, pedig a tévé a mai napig abból a rengeteg alkotásból él, amelyek az archívumában találhatóak. A

Kádár-korszakban a politikai sanyargatás miatt kialakult egyfajta kulturális életöszön, mint romon a virág. Akkoriban jöttek ide külföldi kollégák, költők is, akik csodálkoztak azon, hogy itt az emberek verseket olvasnak. Nálunk is lassan csodának fog számítani a versolvasás. Mégis, annak ellenére, hogy most ránk özönlik a szemét, sok fiatalon látom, hogy elégük van már a kommerszből. És remé-

lem, hamarosan elege lesz az emberiségnek abból, hogy csak a kommersz uralja a világot.

– *Már javában a rádiónál dolgozott, amikor megnősült, és gyermekei születtek.*

– Zenei rendező voltam a rádióban, amikor a stúdióba bejött a váci Vox Humana kórus, és felvételt

készítettünk velük. Megláttam egy kedves kislányt az alt szólamban, aki akkor tizenkilenc éves lehetett. Őt választottam ki arra, hogy a kottacsomókat vigye vissza a karnagynak. Összemosolyogtunk. Majd időnként eszembe jutott, hogy mi lehet ezzel a lánnyal. Pár hónap múlva egy barátommal elmentem Vácra, ahol találkoztam a kórus karnagyával és érdeklődtem a lány felől. Megadták a címét, én pedig írtam neki egy levelet, majd találkoztam is vele. Tíz évvel voltam idősebb nála. Megkértem. Örömmre hozzámjött. Aztán elég hamar megszületett a lányunk, Ildikó, majd Zoltán és Gergő.

– *Gyermekeire hatott-e az ön pályája?*

– Gergőre bizonyára hatással volt az, hogy sokszor jöhetett velem különböző helyszíni közvetítésekre, ő ugyanis operatőr lett.

– *Czigány Zoltán pedig író, nyilván az édesapja hatott rá, Ildikó azonban pilóta.*

– Azért őrá is hatással voltam, hiszen a Zeneakadémiára került és zenetörténész lett. Amikor a diplomamunkájára készült, kapott egy párizsi ösztöndíjat. Repülővel utazott oda, és lehetősége nyílt egy barátom révén, hogy beléphessen a pilótafülkébe. Akkor a fejébe vette, hogy megtanul repülőgépet vezetni.

– *Kezdetben írásai a Vigilia és a Látóhatár című folyóiratokban jelentek meg, később kezdett el másutt is publikálni.*

– A Vigilia és a Látóhatár számomra fontos lapok voltak. Akkor az igazi irodalmi újság, amelyben a rangos költők, akikre én felnéztem,

megjelentek, a Kortárs volt. Oda is küldtem verseket, de nem sok reménnyel. Egyszer reggel hét órakor csörgött a telefon, azt hittem, valamelyik barátom ugrat, mert a hang a vonal másik végén azt mondta: „Király István vagyok a Kortárstól. Most olvastam a verseit – mondta. – Maga hol volt eddig?” Ez 1961-ben történt, akkor jelent

Weöres Sándorral készült tévéfelvétel

meg első versem a Kortársban. Sokszor az ember nem tudja megítélni, hogy mit ér vagy mit nem ér, amit ír, talán nem is ez a feladata. A zenetörténetet jobban átlátom, s ebből tudom, hogy tökéletesen ellentmondó értékítéletek hangzanak el jeles művészek szájából. Wagner nem értette meg Liszt öregkori műveit, Brahmsot sokan utálták, Sztravinszkij folkloristának tartotta Bartókot. Azt, hogy mit gondolunk egy versről, teljesen mindegy. A vers olyan, mint egy élőlény, változik, nő, mint egy fa, miközben az egyik embernek mást jelent, mint a másiknak. Egyszer Pilinszkynél voltam, verseket olvastunk egymásnak, az egyik négysorosáról beszélgettünk, s én valamilyen megjegyzést fűztem a vershez, de már nem emlékszem, mit. Azt mondta: „Nem, ez nem volt benne ebben a versben, de most, hogy te kimondtad, végér-

vényesen benne van.” Tehát az olvasó tudata a vers egyik építőköve.

– *Már családapa volt, amikor megjelent első verseskötete, azt megelőzően azonban napvilágot láttak versei A magunk kenyerén című antológiában.*

– A Szépirodalmi Kiadó adta ki ezt az antológiát Domokos Mátyás szerkesztésében. Elég bőséges terjedelemben válogatott, mert huszonöt versem jelent meg ott. Ebben a válogatásban jelentek meg Bertók László és Veress Miklós alkotásai is. Nem csupán versek szerepeltek ebben az antológiában, hanem mindenkiről írt valaki ajánlást, rólam Borsos Miklós.

– *Hogyan kezdődött Borsossal a barátsága?*

– Ezt a barátságot is a rádiónak köszönhetem. Egyszer le kellett mennem hozzá Tihanyba interjút készíteni. Azzal fogadott, hogy olvasta a verseimet, mert az ő rajzai voltak alatta. Nekem ez volt a második, de valójában az első publikációm a Látóhatárban. Ugyanis első alkalommal tévedésből Czigány Dezső néven jelentették meg verseimet. Költői pályám rögtön egy tévedéssel kezdődött. Az írókkal való barátságomat is a rádiós munkámnak köszönhetem. Amikor először interjút készítettem Weöressel, talán 1963-ban, akkor ő nagyon kedvesen megemlégtette, hogy olvasta a versemet a Látóhatárban. Mivel eléggé visszahúzó alkat vagyok, nem jutott eszembe, hogy egy ismert költőnek verset küldjek, csak lapoknak küldtem. Így Weöres Sándornak sem vittem el a verseimet. Valószínűleg jól tettem. Weöres sajátosan viszonyult a

versekhez. Egyszer azt mondta nekem, hogy a vers olyan, mint a krumpli, megírta az ember és elgurul, nem kell többet törődni vele.

– *Miközben nagyon derűs ember, versvilága elég komor.*

– Azt mondhatnám, hogy a mindennapi életben rám jellemző, derűre hajlamos alaptermészet egy titkolt belső kamrája az, amit versbe írok. A lét alapvető szomorúsága alakul verssé. Ez az egzisztenciális szorongás életem legboldogabb pillanataiban is jelen volt. A boldogság is illúzió, hiszen alapvetően ott van benne az egzisztenciális szorongás. Gyermekkorom óta foglalkoztatott, hogy miért vagyunk ezen a világon, mi a feladatunk, mit akarunk, s lehet-e bármit is kezdeni itt. Ezek a kérdések állandóan izgattak, s nyilván innen ered az, hogy az a költészet mozgatta meg a lelkemet, amelyben a szerzők a lét dolgaival, egzisztenciális kérdésekkel küszködnek. Főként Babits, Pilinszky, Weöres költészete áll hozzám nagyon közel. Valószínűleg azért vagyok derűs, mert verseimben meg tudom írni a tragédiákat, s ezért nem kell, hogy minden nap szomorú legyek. Úgy látszik, hogy az ember alkata bonyolultabb, mint gondolná. Van egy felszíni réteg, amely nem őszintétlen, tehát lehetek derűs, s közben írom a szomorú verseket. Azt mondhatnám, hogy ezekben a versekben sok olyan fény található, amelynek köze van az én mindennapi létezésemhez.

– *Említette, hogy Babits, Weöres, Pilinszky hatottak önre, s számos versben nagyon szép emléket is állított nekik, de hogyan hatottak önre mint költőre?*

– Én úgy érzem, hogy nem mindig azok hatottak a költészetemre, akikkel jó viszonyban voltam. Csodáltam és szerettem Pilinszky költészetét, főleg a korai verseit, de soha nem akartam olyan verseket írni, amelyeket ő. Babits hatott rám, nemcsak verseivel, de gondolataival is. A régi nagy költők, amint az *Ezüstkor* című tanulmányában írja, nem ismerték az eredetiség babonáját, hanem egymás vállain állva azon igyekeztek, hogy mint jó kertészek, minél szebb és jobb kertet hozzanak létre. Én ezt már kamaszkoromban elfogadtam, s ez szerencse. Nehéz lenne a verseim stiláris jegyei alapján bedátumozni, hogy melyik mikor született. Azt hiszem, hogy a fiatalabb koromban írt verseim egy kicsit talányosabbak, tömörebbek voltak, és inkább idősebb koromra alakult beszédesebbé, első olvasásra érthetőbbé a költészetem. Ez is változékony természetű dolog, hiszen vannak olyan négysorosok, amelyek azért lettek azok, mert amikor írtam őket, úgy éreztem, hogy az adott kérdésről csupán annyit tudok

ilyeneket. Illyés is, akinek verseiben benne van egy olyan komplex gondolatmenet, érvelés, amit prózában is meg lehetne írni, s maga meg is írta prózában. Talán ez az oka annak, hogy nem a legfontosabbnak tartott versei állnak hozzám közel, hanem például az, amelyben a tihanyi révnél Flórát várja. Skiccszerű az egész, a címe: *Beesteledett*. Nagyon szeretem ezt a versét, míg például a Bartók-versét nem. Úgy vélem, félreérti Bartókot, mert azt sugallja, hogy Bartók zenéje arra való, hogy azt a rémületet és kétségbeesést, ami a világban van, sokszerűen közölje velünk. Holott Bartók olyan, mint Mozart. Gyönyörű, drámai és súlyos zenét írt. A vers inkább csak etikai szépségében tudja kifejezni, hogy mit jelent Bartók, de nem a zenéről szól.

– *Milyen zene inspirálja?*

– Nincs más művészet, csak kortárs művészet, szinte mindegy, hogy mikor keletkezett a mű. Bach nem azért érdekes számomra, hogy meghallgassam, milyen zenét játszottak az 1740-es években, hanem mert a

mű most, a jelenben valamit jelent. Lehet, hogy nem azt jelenti, amit akkor. Sztravinszkijnek van egy érdekes zenekari darabja, egy Bach-rájátszás, amely az egyik brandenburgi verseny hangulatában kezdődik. De nem ezért érdekes számomra, hanem mert ettől az oltástól visszamenőleg Bach is megváltozik. Mert ezáltal, ebben a Bach-concertóban már

Sztravinszkij is benne van, és már másképp hallom. Ily módon Bach zenéje nem műemlékként maradt meg, hanem eleven valósággá válik.

– *Az ön verseit nagyon mélyen átjárja a hit.*

Feleségével, Erikával a duinói tengerparton

mondani. Szerencsésebbnek éreztem ezt a megoldást, mint azt, hogy hosszú magyarázatokat írok verssé. Nem nagyon szeretem az olyan verset, amely valamiféle tanulsággal végződik. Pedig a legkiválóbb költők írtak

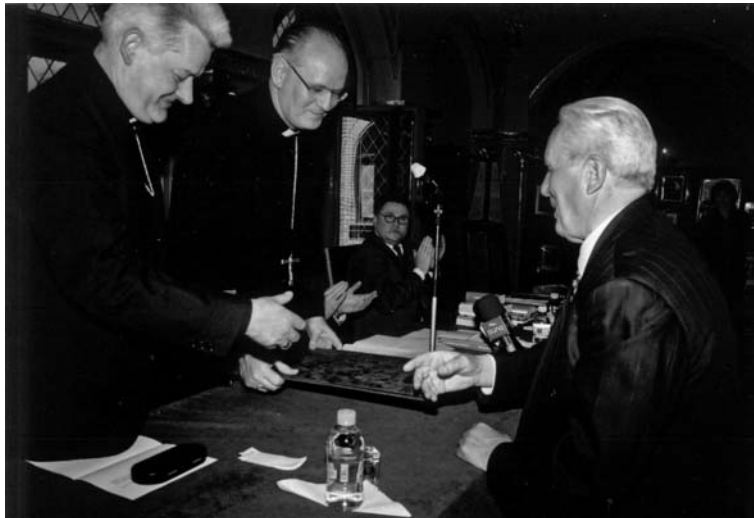
– Ez a hit, ahogy erről írtam is, mucsai. Semmilyen rendkívüli élményem a hittel kapcsolatban nincsen, ugyanannyira fontosnak tartom a kételyeimet is, mint a hitemet. Azt hiszem, hogy ez etikai elhatározás és meggyőződés, de nem érzem azt, hogy ez engem megkülönböztet bármely más embertől. Én ebben nőttem fel, ezt választottam, nem akarok senkit rábeszélteni, nem is tudom, hogy ez helyes-e így. Költőileg szebbet nem tudok elképzelni, mint amit a kereszténység hirdet, hogy Isten a saját fiát feláldozza az emberiségért. Ennél képtelenebb már csak az, ha mást akarok elképzelni. Akkor mi van?

Két nagy képtelenség közül lehet választani, de nem muszáj.

– *Ön jóval a rendszerváltás előtt orgonált rendszeresen templomban, nem volt abból konfliktusa, hogy hívő emberként élt?*

– Ez is hozzátartozik álmodozó természetemhez: soha nem gondoltam arra, amikor a Krisztinaváros templomában orgonáltam, hogy ezt számon kérhetik rajtam. Én ezt ártatlan dolognak tartottam, úgy véltem mivel zongorista vagyok, mi mást tehetnék, mint hogy misén orgonálok. Amikor már rádiós főmunkatárs voltam, akkor orgonáltam a miséken, de soha nem jutott eszembe, hogy nekem abból bajom lehet. Szerencsés voltam, mert sem a rádióban, sem a tévében nem volt politikai kellemetlenségem. Egyetlen dolgot említhetek. Illyés Gyulával készítettem egy interjút, amelyben szóba kerültek nemzetiségi kérdések is. Aczél tudomást szerzett róla, és felhívott telefonon még az adás előtt.

Hangot adott nemtetszésének, mire megkérdeztem tőle, hogy azt a részt kivágjam-e. Erre azt válaszolta: „Hogy képzeled, maga azt akarja, hogy az én utasításomra vágja ki Illyés szövegét?! Nem, magának kellett volna gondoskodnia arról, hogy

Erdő Péter bíboros-primás-érsek és Spányi Antal püspök átadja a Stephanus-díjat a költőnek (2004)

ő ezt ne mondja.” Ez a válasz megmutatja annak a rendszernek a logikáját. Nem Illyés a felelős azért, amit mond, hanem én, mert nekem kellett volna tudni, hogy ő mit nem mondhat, és úgy irányítani a beszélgetést. A veszprémi tévéalálkozókön mindig ott volt Aczél is. Egyik alkalommal a vacsoránál odajött hozzám, és miközben én ültem az asztalnál, mögém állt, vállamra könyökölt és szóba hozta ezt az esetet. Majd azt mondta: „Maga akkor nem tehetett arról.” Kvázi megbocsátott, pedig nem kértem.

– *Soha nem politizált?*

– Említettem magának, hogy sok tekintetben naiv voltam, viszont a politikai nézeteim évtizedek óta nem változtak. Szinte kamaszkorom óta tökéletesen tisztában voltam azzal, hogy a szovjet politika hazugságra, propagandára, hamisságra épül. Ebben a tudásomban soha nem ingattak meg, de dühös sem voltam emiatt. 1956-ban nem vettem részt a

forradalomban, nem is tudtam volna, hiszen éppen akkor műtötték a vakbelemet, végig a János Kórházban feküdtem. Nem változott a véleményem, sem a politika, sem a hit dolgában, mivel hűséges természet vagyok. A hűség fontos számomra, a

szüleim így neveltek. Nem éreztem fontosnak, hogy lázadjak, sem a vallás, sem a más véleményűek ellen, ilyen szempontból egységes életet éltem. Nem gondoltam mást. Egyesek beszélnek nagy megtérésekről, én nem éltem át ilyet. Mindig azt gondoltam, amit most. Lehet, hogy ez lelki lustaság. Nem akarom a természetemet érdemként feltün-

tetni. Egzisztenciális szorongásaimból adódóan foglalkoztatnak a létkérdések. De ezek inkább már filozófiai-esztétikai kérdések, és nem annyira a mindennapok részei. Visszatekintve, életem nagyobb megrendülések nélkül való lét volt.

– *A mindennapok mellett van egy filozófiai-esztétikai valóság. Ez egymás mellett, párhuzamosan van jelen az ön életében?*

– Derűs lényem, a mindennapokban való derűs megszólalás és verseim komor hangulata látszólag ellentmondásos. Ez valószínűleg azzal függ össze, hogy már gyerekkoromban felismertem, a létnek több rétege van. Olyan, mint a fa. Valahol a föld alatt vannak a gyökerek, amelyek nem mutatkoznak meg a levélben, de benne vannak. A mindennapi élet a leveledzés, az irodalmat pedig azok az életnedvek táplálják, amelyek a földből valók.

Erős Kinga